

02

ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมาสันนิทลปะอยุธยาตอนกลางและ ศิลปกรรมล้านนา

The Relationship between Ayutthaya Style Pulpit Art and the Lanna Art*

Received: February 8, 2022 | Revised: May 10, 2022 | Accepted: May 12, 2022

ปติสร เพ็ญสุต**

Patison Benyasuta

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทชั้นศิลปกรรมศาสตร์ เรื่อง ธรรมาสันนิทลปะอยุธยา: พัฒนาการด้านรูปแบบและความต่อเนื่อง

** นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
อีเมล: patisonii4@hotmail.com

Doctoral student of Program in Art History, Graduate School, Silpakorn University.
email: patisonii4@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาวิเคราะห์ และเสนอประเด็นเกี่ยวกับ อิทธิพลศิลปกรรมล้านนาที่มีต่อธรรมาสน์เครื่องไม้แกะสลักในศิลปะอยุธยาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 จากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ลวดลายประดับ ธรรมาสน์ไม้จำหลักศิลปะอยุธยานั้น ในช่วงแรกราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 ได้รับ อิทธิพลจากศิลปะล้านนาผ่านทางการศึกษาสงครามในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 โดยได้ แรงบันดาลใจเชิงช่างจากมณฑป เจดีย์ทรงปราสาท และลวดลายประดับแบบล้านนาในช่วงเวลาสั้นๆ โดยเฉพาะธรรมาสน์วัดโคกขาม สมุทรสงครามและธรรมาสน์ วัดครุฑ พระนครศรีอยุธยา และมีพัฒนาการเป็นของตนเองในช่วงอยุธยาตอนปลายในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22-23 รายละเอียดต่างๆ ทางศิลปกรรม ยังสามารถ สังเกตได้จากลักษณะของเรือนยอด องค์ประกอบของเสา และลวดลายประดับ ที่ แสดงอิทธิพลศิลปะล้านนาอย่างชัดเจน

คำสำคัญ: ธรรมาสน์, ไม้แกะสลัก, ศิลปะอยุธยา, ศิลปะล้านนา

A b s t r a c t

This article aims at comparing and pointing out the influence of Lanna arts towards Ayutthaya's wooden-carved pulpits from 16th-17th centuries by focusing on remaining architectural elements and ornamental patterns. The early style of Ayutthaya's wooden pulpits (dating around 16 – 17th century) was influenced by styles of art from Lanna states in the north of Thailand, as a result of many wars in the 16th century. During that time, the style of Ayutthaya's pulpits was inspired by many characteristics of the Mandapa (sacred images architecture), some Prasat-styled stupas, and also involved Lanna decorative patterns for a short period of time (especially emphasized on the example from the sermon throne in Wat Kokkham and Wat Krut), and later the Ayutthaya pulpit gradually developed its own style throughout 17th and 18th centuries. Some decorative details can be observed in the appearance of the rooftop style, elements of the columns, and decorative patterns that clearly show the influence from Lanna art.

Keywords: Dharmas, pulpit, wood carving, Ayutthaya art, Lanna art

บทนำ

บทความนี้มีจุดประสงค์ที่จะวิเคราะห์เปรียบเทียบและเสนอประเด็นเกี่ยวกับอิทธิพลศิลปะล้านนาที่มีต่อธรรมาสันนิษฐานเครื่องไม้แกะสลักในศิลปะอยุธยาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 จากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ลวดลายประดับ ที่ยังหลงเหลืออยู่เพียงพอที่จะวิเคราะห์ได้ จากการศึกษา กลุ่มตัวอย่างธรรมาสันนิษฐานหลักศิลปะอยุธยาที่สร้างขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21-22 ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ประมาณ 10 องค์ พบว่าธรรมาสันนิษฐานเหล่านั้นแม้ว่าจะสร้างขึ้นโดยกลุ่มช่างในรัฐอยุธยาทางภาคกลาง แต่มีรูปแบบเค้าโครงหลัก องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และลวดลายประดับ ตกแต่งที่แสดงถึงอิทธิพลจากภายนอก โดยสามารถเทียบเคียงได้กับศิลปะล้านนา ความคล้ายคลึงกันนี้สอดคล้องกันเป็นอย่างดีกับกลุ่มงานช่างประเภทอื่นๆ เช่น สลุปเจดีย์ ลายปูนปั้นต่างๆ ที่สร้างขึ้นในช่วงเวลาพุทธศตวรรษที่ 21-22 ในระยะเวลาที่ร่วมสมัยกัน ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์แล้วพบว่า ศิลปะอยุธยาได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนาผ่านทางการศึกษาสงครามระหว่างพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ กับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา กษัตริย์อยุธยาได้ย้ายที่ประทับไปยังเมืองพิษณุโลก อันเป็นหัวเมืองทางตอนเหนือของรัฐอยุธยา เพื่อเป็นศูนย์บัญชาการรับศึกจากเชียงใหม่ (สุคนธ์ ศิริโกศทรัพย์ 2519:

58) ในเวลาดังกล่าวคงจะเกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นไปด้วยพร้อมกัน จึงพบว่าศิลปกรรมหลายประเภทในกรุงศรีอยุธยาแสดงลักษณะของอิทธิพลศิลปะล้านนาอย่างชัดเจน ดังมีตัวอย่างที่รู้จักกันแพร่หลายคือ ลวดลายปูนปั้นจากวัดนางพญา ศรีสัชนาลัย และลวดลายปูนปั้นจากวัดโลย้ ลพบุรี (สันติ เล็กสุขุม 2550: 173) สำหรับอาคารสถาปัตยกรรมนั้น พบว่าร่องรอยกลุ่มอาคารที่มีอิทธิพลสถาปัตยกรรมล้านนาปรากฏอย่างชัดเจนในเจดีย์ทรงปราสาทยอดที่วัดวรเชตุเทพบารุง หรือการสร้างกุพระเจ้าสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปภายในอุโบสถวัดเดียวกัน (ประภัสสร ชูวิเชียร 2552: 159)

ร่องรอยความสัมพันธ์ทางด้านสถาปัตยกรรมระหว่างล้านนาและอยุธยาในธรรมาสน์

ธรรมาสน์จำหลักไม้ศิลปะอยุธยาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 นั้น แสดงร่องรอยความสัมพันธ์ระหว่างรัฐล้านนาและรัฐอยุธยาอย่างชัดเจน โดยเห็นได้ชัดจากองค์ประกอบบางรูปแบบ ซึ่งโดยหลักแล้วคือ 1.ส่วนเรือนยอด 2.ส่วนโครงสร้างเสา 3.ลวดลายประดับ ซึ่งจะได้วิเคราะห์ในแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

1. ความสัมพันธ์ของเรือนยอดศิลปะอยุธยาตอนกลางกับศิลปะล้านนา

ธรรมเนียมศิลปะอยุธยาตอนกลางในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 นั้นสร้างขึ้นในช่วงระยะเวลาที่มีการปะทะสังสรรค์แลกรับอิทธิพลกับศิลปะล้านนาอย่างชัดเจน องค์ประกอบของศิลปะล้านนาจำนวนมากเลื่อนไหลลงมาผสมผสานกับศิลปะอยุธยาประเภทต่างๆ และพัฒนาอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นรูปแบบของศิลปะอยุธยาเอง จนบางครั้งสังเกตจากภายนอกได้ยากในที่นี้จะพิจารณาจากเรือนยอดของธรรมาสน์สมัยอยุธยาตอนกลาง ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21-22 ซึ่งมีเอกลักษณ์ค่อนข้างโดดเด่นเป็นพิเศษคือการเน้นลักษณะของหลังคาลาดขนาดใหญ่

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 เจดีย์ทรงปราสาทยอดศิลปะล้านนาที่เน้นหลังคาลาดกำลังได้รับความนิยมอย่างสูงในภาคเหนือ โดยเฉพาะการสถาปนา “ราชภูม” หรือเจดีย์ประธานในวัดเจดีย์หลวงโขดการาม ซึ่งถือว่าเป็นมหาธาตุศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาที่ประดิษฐานอยู่ใจกลางเมืองเชียงใหม่ ในช่วงรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช พระองค์ทรงโปรดให้หมื่นด้ามพร้าคัดแปลงรูปแบบจากเจดีย์ 5 ยอดในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกนมาให้มีกระพุ่มยอดเดียว (สันติ เล็กสุขุม 2549: 99-100) (ภาพที่ 1) จากการศึกษาที่ผ่านมาปรากฏว่าเจดีย์ทรงปราสาทยอดจำนวนมากซึ่งสร้างขึ้นภายหลังจากนั้น (ช่วงเวลาพุทธศตวรรษที่ 21-22) มีหลังคาลาดขนาดใหญ่ที่อยู่ในระเปียบกระพุ่มยอดเดียวทั้งสิ้น และมีลักษณะเด่นคือ ไม่มีการประดับประดาซุ้มบันแถลงใดๆ บนเรือนยอด และเน้นการใช้หลังคาลาดจำลองขนาดใหญ่เป็นพิเศษ ตัวอย่างเช่น เจดีย์บรรจุพระบรมอัฐิของพระเจ้าติโลกราช (ภาพที่ 2) เจดีย์ประธานวัดเชียงมั่น นอกจากนี้ยังมีโคมสำริดในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย ซึ่งมีจารึก พ.ศ. 2051 (ภาพที่ 3) ก็ใช้เรือนยอดที่มีผืนหลังคาลาดขนาดใหญ่เช่นกัน (เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์ 2548: 157)

เรือนยอดที่เน้นผืนหลังคาลาดขนาดใหญ่ของสถาปัตยกรรมล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 เหล่านี้ สันนิษฐานว่าส่งอิทธิพลต่อระบยอดของเรือนยอดในศิลปะอยุธยาก็เป็นได้ ดังจะเห็นตัวอย่างจากปราสาทปูนปั้น

(ตอนมโหสถชาดก) ที่วัดโลย้ ลพบุรี (ภาพที่ 4) ซึ่งกำหนดอายุในครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ 21 (สันติ เล็กสุขุม 2553: 360) แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐดังกล่าว

นอกจากลักษณะของหลังคาลาดขนาดใหญ่ที่เห็นได้เด่นชัดแล้ว ยังมีองค์ประกอบอื่นๆ ที่แสดงอิทธิพลของศิลปะล้านนาอีกได้แก่

1. หลังคาแต่ละชั้นซ้อนยังมีการยก “คอสอง” ด้วยเสาซ้อนข้างสูง
2. ปลีใบผึ้งเหลี่ยมที่ยอดสุดของเรือนชั้น (ดังปรากฏว่าหลงเหลือในธรรมาสถ์วัดครุฑ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ภาพที่ 6 และ 8) สันนิษฐานว่าน่าจะพัฒนามาจากบัวเหลี่ยมในศิลปะล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 ดังมีตัวอย่างจากโคมสำริด (ภาพที่ 9) และเรือนยอดบัวเหลี่ยมของโคมสำริดประดับรั้ววัดพระธาตุหริภุญชัย ลำพูน (ภาพที่ 10) เพราะการใช้ปลียอดบัวเหลี่ยมนั้นไม่ปรากฏมาก่อนในศิลปกรรมอยุธยาตอนต้น จึงน่าจะเป็นอิทธิพลจากภายนอกมากกว่าพัฒนาการภายใน
3. การประดับตกแต่งฐานและยอดของชุดหลังคาลาดนั้น ยังมีการใช้ “กระทง” ซึ่งเป็นแถบหยักโค้ง 3 หยักที่มุมและตรงกลางของเชิงกลอน กระทงดังกล่าวพบเป็นประจำในเรือนยอดศิลปะล้านนา และสืบเนื่องความนิยมลงมาถึงศิลปะล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 - 22 ดังปรากฏในกู่ต่างๆ เช่นปราสาทจำลองจากกรุเมืองฮอด (ภาพที่ 5) เป็นต้น กระทงเหล่านี้ยังตกทอดมายังการประดับชั้นหลังคาของธรรมาสถ์ศิลปะอยุธยาด้วย โดยประดับอยู่เหนือชั้นหลังคาแต่ละชั้น

รูปแบบเรือนยอดที่องค์ประกอบแบบศิลปะล้านนาเช่นนี้ แตกต่างออกจากไปจากเรือนยอดในศิลปะอยุธยาตอนต้นที่มีมาก่อน ซึ่งโดยมากเน้นเรือนยอดทรงปราศแบบอิทธิพลเขมร ส่วนมณฑลรูปแบบอื่นๆ ในศิลปะอยุธยา ก็ได้มีตัวอย่างหลงเหลือชัดเจนมากนัก และจากตัวอย่างการตกแต่งต่างๆ เช่น การใช้กระทงสามเหลี่ยมประดับ และการใช้ตัวเหงาที่มุม

ของอาคาร การยกคอสองสูง ล้วนเป็นองค์ประกอบย่อยที่ได้รับอิทธิพลจาก ล้านนาทั้งสิ้น (การใช้กระหนงยังมีปรากฏในธรรมาสน์ล้านนาในกลุ่มที่เรียกว่า ธรรมาสน์หลังท้าย หรือธรรมาสน์ฝาผาย ดังมีตัวอย่างในวัดปางยางคก ลำปาง) ในที่นี้ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า เรือนยอดธรรมาสน์ในศิลปะอยุธยา ตอนกลางในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 น่าจะเป็นอิทธิพลจากรัฐล้านนามากกว่า จะพัฒนาขึ้นมาเองหรือคลี่คลายจากวัฒนธรรมเขมรอันมีอิทธิพลอยู่ก่อน และเมื่อประกอบกับการสำรวจกลุ่มตัวอย่างเรือนยอดธรรมาสน์ในศิลปะ อยุธยาตอนกลาง (ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 - 22) พบว่าทั้งหมดล้วน สร้างขึ้นในระเบียบเดียวกันทั้งสิ้น (ภาพที่ 6 และ ภาพที่ 7) โดยอิทธิพล เขมรแทบจะไม่ปรากฏร่องรอยอยู่ในธรรมาสน์ศิลปะอยุธยาตอนกลางเลย

2. ส่วนประดับเสาชั้นเรือนเทศน์ของธรรมาสน์ศิลปะอยุธยา: ความสัมพันธ์กับศิลปะล้านนา

ส่วนเสาชั้นเรือนเทศน์ของธรรมาสน์ศิลปะอยุธยาก็เป็นอีกองค์ ประกอบหนึ่งที่สังเกตเห็นความสัมพันธ์กับศิลปะล้านนาอย่างเห็นได้ชัด โดย ส่วนประดับเสาธรรมาสน์นั้นใช้โครงสร้างแบบ กาบบน-ประจายามอก-กาบล่าง (ภาพที่ 11) รวมทั้งรายละเอียดต่างๆ เช่น ส่วนของ “ครีบเส้า” หรือ “เม็ดไขปลา” ด้วย แสดงออกถึงอิทธิพลผสมผสานของระบบเสาแบบล้านนาอย่างชัดเจน (ภาพที่ 12)

โครงสร้างเสาธรรมาสน์แบบ “กาบบน-ประจายามอก-กาบล่าง” นั้นแตกต่างไปอย่างสิ้นเชิงกับโครงสร้างเสาแบบ “กรวยเชิง-เพ็องอุบะ” ในศิลปะอยุธยาตอนต้น (ภาพที่ 13) และ (ภาพที่ 14) ซึ่งได้รับอิทธิพล จากศิลปะเขมรตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-20 (ซึ่งยังคงหลงเหลืออยู่ใน พระปรางค์สมัยอยุธยาตอนต้นองค์ต่างๆ) สันนิษฐานว่าธรรมาสน์ไม่ในยุค อยุธยาตอนต้น อาจจะมีการใช้ระบบเสาที่รับอิทธิพลเขมรมาจริง แต่ปัจจุบัน เนื่องจากรานจำหลักไม้ไม่คงทนต่อสภาพแวดล้อม จึงไม่มีตัวอย่างหลง เหลืออยู่ จึงอาจกล่าวได้ว่าหลังจากที่อิทธิพลล้านนาได้เคลื่อนลงมายังกรุง ศรีอยุธยาในสมัยพุทธศตวรรษที่ 21 ก็ทำให้รสนิยมของช่างผู้สร้างธรรมาสน์

เปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตาม ก็มีข้อสังเกตบางประการว่า แม้ธรรมาสน์จำหลักไม้ศิลปะอยุธยาจะใช้โครงสร้างเสาแบบลันนา แต่ก็เป็นการสืบทูปแบบมาจากอาคารเครื่องก่อจำพวกเจดีย์ ส่วนธรรมาสน์ไม้ศิลปะลันนาที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน กลับไม่มีการใช้ระเบียบเสาแบบ กาบบน-ประจายามอก-กาบล่าง เลย มีความเป็นไปได้ 2 ประการคือ 1. ธรรมาสน์ศิลปะลันนาอาจเคยใช้ระบบเสาแบบ กาบบน-ประจายามอก-กาบล่าง แต่กลุ่มตัวอย่างที่หลงเหลืออยู่และมีอายุไม่เกิน 200 ปี ล้วนมีพัฒนาการแตกต่างออกไป 2. ธรรมาสน์ศิลปะอยุธยา อาจได้รับอิทธิพลจากอาคารเครื่องก่อจำพวกเจดีย์หรือสถูปจำลอง โดยไม่ได้มีความสัมพันธ์กับธรรมาสน์ศิลปะลันนาโดยตรง ซึ่งก็สอดคล้องกับการสร้างหลังคาลาดขนาดใหญ่คล้ายคลึงกับเจดีย์ลันนาในพุทธศตวรรษที่ 21 ด้วย

3. ลวดลายประดับอิทธิพลลันนาที่ปรากฏในธรรมาสน์อยุธยา

นอกจากส่วนเรือนยอดและโครงสร้างเสาแล้ว การประดับลวดลายตกแต่งธรรมาสน์ศิลปะอยุธยายังได้รับอิทธิพลจากลวดลายแบบลันนาอีกด้วย จากการสำรวจกลุ่มธรรมาสน์ที่หลงเหลืออยู่ ปรากฏตัวอย่างของลวดลายประดับในธรรมาสน์ศิลปะอยุธยาตอนกลางที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกรอบลายเครือแบบลันนาอย่างชัดเจนที่สุด ได้แก่ ธรรมาสน์ของวัดโคกขาม สมุทรสงคราม (ภาพที่ 15) ปรากฏการใช้กาบบนที่มีลักษณะใกล้เคียงกับศิลปะลันนาชัดเจน สามารถเปรียบเทียบได้กับลวดลายปูนปั้นจากอุ้งพระเจ้าล้านทอง จังหวัดลำปาง ที่สร้างขึ้นในศตวรรษที่ 21 (ภาพที่ 16) ตัวลวดลายเห็นได้ชัดว่าคลี่คลายมาจากลาย “หรรูวี่” หรือบัวคอเสื้อในศิลปะจีนในราชวงศ์หมิง (ฉัตรแก้ว สิมารักษ์ 2541: 93) ที่ส่งผ่านมายังศิลปะลันนา¹ ผ่านทางการค้าทางบกภายในภาคพื้นทวีป แต่มีรายละเอียด

¹ การใช้ลายเครือลันนาเป็นกาบบนนั้น พบตัวอย่างที่วัดวรเชตุเทพบารุง ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างในสมัยพระเอกาทศรถ ส่วนองค์ประกอบของเสาแบบลันนานั้น คือ กาบบน-ประจายามอก-กาบล่าง ไม่เคยพบในอาคารเครื่องก่อในสมัยอยุธยาตอนกลางเลย จนกระทั่งถึงสมัยอยุธยาตอนปลาย จึงเริ่มพบในอาคารสมัยพระเจ้าปราสาททอง เช่น บุษบกยอดปราสาทท้ายจรณา วัดหน้าพระเมรุ และเห็นได้ชัดในกลุ่มอาคารที่พระราชวังเมืองลพบุรี เป็นต้น

บางประการที่แตกต่างออกไป เช่น การยืดลายให้สูงและผอมขึ้น เพื่อให้เข้ากับพื้นที่ของเสาที่แคบจนมีรูปร่างเหมือนดาบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นต้น หรือการใช้ลายผสมผสานอยุธยา-ล้านนา แบบกนกมนม้วน-เฟื่องอุบะ คั่นกลางด้วยลายดอกโบตั๋นที่มีกลีบค่อนข้างหุบ ดังปรากฏที่ประจายามอกของธรรมาสน์วัดโคกขาม (ภาพที่ 16) ซึ่งในงานช่างสมัยอยุธยา ก็เคยพบตัวอย่างของการใช้ลายเครือล้านนาเข้ามาผสมผสานมาแล้วหลายกรณี เช่น ในเจดีย์ทรงปราสาทวัดวรเชตุเทพบำรุง อยุธยา (ประภัสสร ชูวิเชียร 2552: 186) หรือลายประดับซุ้มเรือนแก้วพระพุทธรูปบนผนังทับเกษตรเจดีย์ประธานวัดพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช

ส่วนกรรมวิธีสร้างลวดลายประดับบนเสานั้น (ภาพที่ 17) ก็มีความแตกต่างไปจากธรรมาสน์ศิลปะอยุธยาองค์อื่นๆ อย่างชัดเจน คือการใช้เทคนิคปั้นรกลงไปบนเสา โดยมีได้เป็นงานแกะสลักไม้ คล้ายคลึงกับเทคนิคการประดับซุ้มโขงและฐานแท่นแก้ว หรือฐานชุกชีแบบล้านนาอย่างชัดเจน

ตัวอย่างการใช้ลวดลายอิทธิพลล้านนาในธรรมาสน์ศิลปะอยุธยา ปรากฏอยู่ไม่มากนัก และจากหลักฐานที่พบในปัจจุบัน ปรากฏอยู่เพียงตัวอย่างเดียวในธรรมาสน์วัดโคกขาม จากการวิเคราะห์ลวดลายของธรรมาสน์องค์นี้ คล้ายคลึงกับลายปูนปั้นวัดวรเชตุเทพบำรุงและปูนปั้นวัดภูเขาทอง (ภาพที่ 19) โดยเฉพาะลวดลายดอกโบตั๋นที่ค่อนข้างหุบกลีบ ที่กำหนดอายุราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 22 (สันติ เล็กสุขุม 2532: 28) และลายบัวคอเสื้อหยัก 3 โค้งเช่นนี้ ปรากฏครั้งสุดท้ายในพระบาทวัดวรโพธิ์ (ภาพที่ 18) ที่สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าทรงธรรม (ประภัสสร ชูวิเชียร 2552: 125) ต่อมาจึงค่อยๆ พัฒนาเปลี่ยนรูปแบบไปเป็นกาบสามเหลี่ยมป้านที่ไม่มีหยักในรัชกาลพระเจ้าปราสาททอง (ดังปรากฏในซุ้มจระนำหลังอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ ภาพที่ 20) การกำหนดอายุของธรรมาสน์หลังนี้จึงควรเก่าแก่กว่ารัชกาลพระเจ้าปราสาททอง และควรจะสร้างขึ้นในรัชสมัยใกล้เคียงกัน คือราวรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2154-2171)

สรุป

รูปแบบศิลปะล้านนาที่เลื่อนไหลลงมาผสมผสานกับธรรมาสนในศิลปะอยุธยาเกิดขึ้นในช่วงเวลาเพียงสั้นๆ และถ่ายทอดองค์ประกอบให้กลุ่มช่างในรัฐลุ่มน้ำเจ้าพระยาอย่างน้อย 3 องค์ประกอบ คือ 1. รูปแบบเรือนยอด 2. รูปแบบการประดับเสา 3. ลวดลายประดับ ซึ่งรูปแบบทั้ง 3 ประเภทนี้ จะพัฒนาต่อไปอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นรูปแบบเฉพาะของตัวเอง ซึ่งในบทความนี้ได้กล่าวถึงเฉพาะกระบวนการช่วงต้นของการแลกรับอิทธิพลเท่านั้น ส่วนรูปแบบพัฒนาการต่อไปนั้น แม้ว่าจะคลี่คลายรูปแบบออกไป แต่ยังคงเก็บลักษณะโดยรวมเอาไว้ เช่น ส่วนยอดที่มีผืนหลังคาลาดขนาดใหญ่ การประดับกระหนก การใช้ระบบเสาที่มีประจายามอกและกาบล่าง ลักษณะเฉพาะของศิลปะล้านนาแทบจะไม่เคยหายไปอย่างสิ้นเชิง แม้จนกระทั่งเข้าสู่ศิลปะรัตนโกสินทร์ก็ตาม อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าแม้ธรรมาสนในภาคกลางจะมีพัฒนาการมาจากธรรมาสนศิลปะล้านนา แต่ตัวธรรมาสนศิลปะล้านนาซึ่งเป็นต้นเค้า กลับมีพัฒนาการช้ากว่าและเป็นไปคนละรูปแบบ ซึ่งอาจอธิบายได้ถึงการเป็นรัฐในหุบเขาที่มีอิทธิพลจากภูมิภาคภายนอกน้อยกว่ารัฐในลุ่มน้ำเจ้าพระยาที่มีการติดต่อกับวัฒนธรรมภายนอกอื่นๆ ทางภาคพื้นสมุทร

ภาพที่ 1 เจดีย์หลวงหรือราชภูมู เชียงใหม่

ภาพที่ 2 เจดีย์บรรจุอัฐิพระเจ้าติโลกราช วัดเจ็ดยอด เชียงใหม่

ภาพที่ 3 โคมสำริดมีจารึก พ.ศ.2051 จากวัดพระธาตุหริภุญไชย ลำพูน

ภาพที่ 4 ยอดปราสาทจากมโหสถชาดก วัดไถ่ ลพบุรี แสดงให้เห็นการใช้กระทรงที่เหนือและใต้
หลังคาลาด มีเชิงกลอน 4 ชั้น ผืนหลังคาสูงชันขนาดค่อนข้างใหญ่

ภาพที่ 5 เรือนยอดปราสาทจากกรุวัดเจติยสูงเมืองฮอด
แสดงการใช้กระทรงที่ขอบบนและขอบล่างของหลังคาลาด
(ที่มา: ยุทธนาวารากร แสงอร่าม)

ภาพที่ 6 เรือนยอดธรรมาสน์วัดโคกขาม
(ที่มา: อมรินทร์ บุญแต่ง)

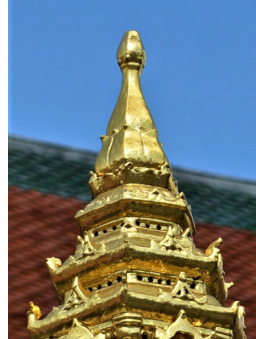
ภาพที่ 7 เรือนยอดธรรมาสน์วัดครุฑ อยุธยา

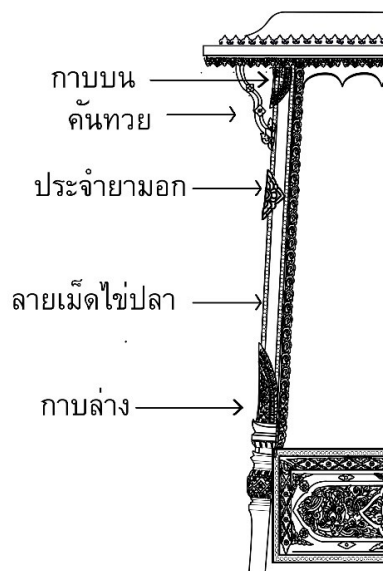
ภาพที่ 8 ปลีเหลี่ยมของ
ธรรมาสน์วัดครุฑ อยุธยา
(ที่มา: อมรินทร์ บุญแต่ง)

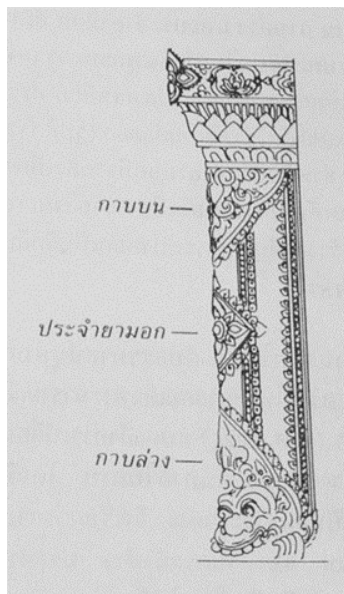
ภาพที่ 9 บัวเหลี่ยมของโคม
สำริดมีจารึก พ.ศ. 2051

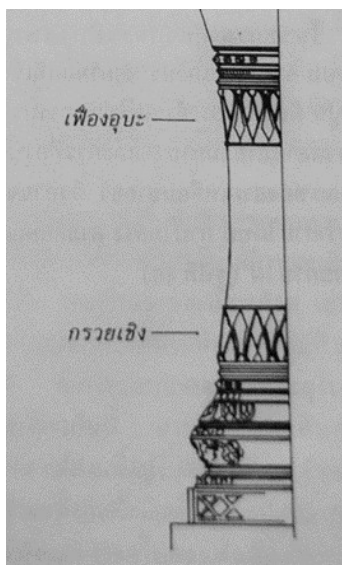
ภาพที่ 10 โคมสำริด
วัดพระธาตุหริภุญชัย ลำพูน

ภาพที่ 11 โครงสร้างกาบเสาธรรมาสันศิลปะอยุธยาตอนกลาง

ภาพที่ 12 โครงสร้างกาบเสาเจดีย์ศิลปะล้านนา (ที่มา: สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. 2172-2310) (กรุงเทพฯ: มุลนิธิ เจมส์ ทอมป์สัน, 2532), 71.)

ภาพที่ 13 ระเบียบเสาปรางค์อยุธยา (ที่มา: สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. 2172-2310), 71.)

ภาพที่ 14 การใช้หน้ากระดานร่วมของบัวเชิงเสาและเชิงบาตรรับเรือนธาตุ วัดส้ม อยุธยา

ภาพที่ 15 กาบล่างของธรรมาสน์วัดโคกขาม

ภาพที่ 16 ลายกาบล่างแบบบัวคอเสื้อในศิลปะ
ล้านนาจากกุฏิพระเจ้าล้านทอง
วัดพระธาตุดู่ลำปางหลวง

ภาพที่ 17 ประจำยามอกธรรมาสน์วัดโคกขาม
(ที่มา: อมรินทร์ บุญแต่ง)

ภาพที่ 18 ลายประดับพระพุทธรบาท
วัดวรโพธิ์ อู่ยง

ภาพที่ 19 ปูนปั้นวัดภูเขาทอง อยุธยา

ภาพที่ 20 กาบลังของจระนำท้ายอุโบสถ
วัดหน้าพระเมรุ อยุธยา

บรรณานุกรม

- ฉัตรแก้ว สิมารักษ์, 2541. “ประติมากรรมปูนปั้นรูปเทพชุมนุมประดับ ผนังวิหารเจดีย์วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) จังหวัดเชียงใหม่.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศิลปศึกษา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ประภัสสร ชูวิเชียร, 2552. “วัดวรเชตุเทพบำรุง แบบอย่างของงานช่างอยุธยาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศิลปศึกษา สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์, 2548. โบราณวัตถุและศิลปวัตถุในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หริภุญไชย. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- สันติ เล็กสุขุม, 2532. ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. 2172-2310). กรุงเทพฯ: มูลนิธิเจมส์ ทอมป์สัน
- _____, 2549. ศิลปะภาคเหนือ หริภุญชัย-ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ
- _____, 2550. ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ
- _____, 2553. พัฒนาการของลายไทย กระหนกกับเอกลักษณ์ไทย. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ
- สุคนธ์ ศิริโภคทรัพย์, 2519. “สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับการรวบรวมอาณาจักรสุโขทัย.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.